

helyzetét jellemző adalék, amit Krausz Sándorról feljegyeztek: se háza, se gyereke, s ült már öt évet.¹⁶

A hajcsárok általában tisztelték munkaadójuk tulajdonát, tőlük nem loptak. Bár akadt példa a rájuk bízott állat elidegenítésére, árának elköltésére. 1906 telén Csörgei János pátikai (Fejér m.) marhakereskedő a veszprémi vásáron négy üszőt vett, melyeket Cauner Lajos pátikai hajcsárra bízott, hogy hajtsa haza. Cauner azonban útközben olcsón, 480 koronáért eladta az állatokat, az összeget pedig az utolsó fillérig elverte. Bár szökni próbált, a rendőrség elfogta.¹⁷

Koruk előrehaladtával, erejük fogytával, életük alkonyán a hajcsárok koldusbotra jutottak. A nekik szükséges néhány falatot úgy kéregették össze, esetleg megpróbálták elemelni. Az I. világháború idején nyilván a különösen szűkös állapotok vitték rá Székesfehérváron a 86 éves egykori hajcsárt, Kovács Jánost, gúnynevén *Pityi Palkót*, hogy a vásártér melletti egyik épület, a Széna tér 5. sz. ház padlásáról egy bödön zsírt ellopjon. Tettét tagadni próbálta, de vesztére egy inas látta, mikor az edényt a vásártér egyik hidacsckája alá rejtette.¹⁸

A kódiássá, kuldússá lett hajcsárok életük fogytáig vándoroltak, végigjárva korábbi ténykedésük színtereit: a vásáros, piacozó falvakat, városokat, kocsmákat, vendéglőket. A halál is sokszor útközben, a határban vagy útszéli csárda istállójában érte őket. Elhantolásukról rokon híján rendszerint az a település gondoskodott, melynek területén végleg megpihentek.

Az ő emléküket is őrzi Sinka István szép verse, melyben a hajcsárok többes szám első személyben énekelték meg elmúlásukat¹⁹:

Búcsúzunk hát ... és utánunk,
esték és emlékek sírnak...
Testvér, te! – bárki fia, akárki légy! –
ha majd utunkat járod,
vess a nyomunkra virágot.

Gelencsér József

Az isztiméri „szent asszony” nyomában

A néprajzi kutatás igen fontos feladata a paraszti közösségekben élt és élő, abból valamilyen adottságuknál, tehetségüknel fogva kiemelkedő, környezetük ízlésére, folklórrepertoárjára, hitvilágára is hatással bíró népi egyéniségek, specialisták tevékenységének feltárása és vizsgálata. Különösen érdekes az olyan nagy hatású személyiségek felkutatása, akiket a környezetük szinte természetfeletti erővel ruházott fel, s még életében valóságos szentként tartott számon.

Székesfehérvártól 25 km-re, északnyugatra fekvő, német nemzetiségű Isztiméren is működött egy ilyen szent asszony, akinek életéről és tevékenységéről igyekeztem adatokat gyűjteni szóbeli visszaemlékezések, valamint sajtó- és levéltárbeli dokumentumok alapján. Kutatómunkám kiindulópontja Barna Gábornak Mészáros Mihályról, a csépai szent emberről és halottlátóról szóló részletes tanulmánya volt, amelyben leírja, hogy Mészáros Mihály a halála előtt, akárcsak a többi halottlátó, valakinek átadta a tudományát. Ezzel kapcsolatosan a következő olvasható Barna Gábor tanulmányában: „Azt is megmondta, hogyha ő meghal, akkor egy lány lesz aki majd őutána beszél. Iszcimér (Isztimér) volt a falu neve, ez Várpalota mellett van.”¹ A fenti említés kapcsán indultam el az isztiméri lány emlékének felkutatására, s az összegyűjtött adatokból megpróbálom körvonalazni egyéniségét, tevékenységét és megítélését. Stohl Anna, vagy ahogyan az isztimérik emlegetik, szent asszony, szent Anna, unsere Mutter Anna, heilige Nani mám’ az anyakönyvi bejegyzés szerint 1851. április 8-án született és 1919. február 4-én halt meg Isztiméren. Apja Stohl Mátyás, anyja Ház Trézsi. A család a falu nyugati (felső) részén, a „kisházaiak”, zsellérek által lakott területen élt. (Jelenleg a Köztársaság u. 159. sz. ház.)

Anna, mielőtt földöntúli képességeit szerezte volna, az elbeszélések alapján, sokat betegeskedett, az orvos is többször járt nála. A hagyomány szerint 13 éves korában azt

mondta a szüleinek, hogy olyan lesz, mintha meghalt volna, de ne temessék el. Ezt követően három nap, s három éjjel feküdt élettelenül. Itt jegyezném meg, hogy valamennyi halottlátóról szóló munkában azt olvashatjuk, hogy a természetfeletti képességeket szerzett férfiak vagy nők egy hétig vagy három napig voltak a tetszhalál állapotában. Az isztiméri Stohl Anna is hasonlóképpen szerezte a tudományát. Míg felravatalozva feküdt, a falubéli asszonyok az ágya mellett imádkoztak, s az imádság hatására harmadnapra „feltámadt”. A felébredésével kapcsolatosan Isztiméren úgy emlékeznek, hogy míg feküdt, fehér ruhába öltöztették és a testét papír szentképekkel borították. Miután harmadnapra életre kelt, egyenesen a temetőbe ment, ahol az Urjézusról prédikált, s ezalatt a szentképek csodálatos módon nem estek le a ruhájáról.

A tetszhalotti állapotból való visszatérés után szerezte Anna a halottlátó képességét. Az isztimériek szerint a falubéliek ritkán jártak hozzá, hogy halottaik felől érdeklődjenek. Inkább a környékről, elsősorban Balinkáról, Guttamásiból keresték fel idős asszonyok, de jöttek a távolabbi Tolna és Baranya megye falvaiból is. Isztiméren sokan boszorkánynak, „csábítónak” tartották, ám a többség még ma is szent Annának emlegeti, s nagy tisztelettel beszélnek róla. A halottjuk túlvilági hogyléte felől érdeklődőket az általa építtetett, a szőlőhegy tövében ma is álló kis kápolnában fogadta. A gyászolókat tájékoztatta elhunyt szeretteik kívánságairól, tolmácsolta nekik a halott kéréseit, amely többnyire imából és misemondatásból állt. Anna segítségét nemcsak a megholtakkal kapcsolatosan vették igénybe, hanem betegség esetén is hozzá fordultak tanácsokért és gyógyírért is. Egyik adatközlőm rokona például súlyos vesebetegségben szenvedett és a hozzátartozói Anna véleményét kérték, hogy érdemes-e vállalni a költséges operációt. Anna tanácsára a műtét mellett döntöttek, s a beteg teljesen meggyógyult. Anna maga is foglalkozott gyógyítással, a visszaemlékezések szerint gyakran szedett különféle gyógyfűveket, s a maga által készített keverékekből szívesen adott a rászorulóknak.

Sok értékes adatot ismerhetünk meg Stohl Annáról, unokaöccse, Franz Stohl leveléből, aki 1988-ban halt meg Kölnben. Halála előtt két évvel írott soraiban részletesen válaszolt nagynénjével kapcsolatos kérdéseimre. Franz Stohl 13 éves volt, amikor Anna meghalt, visszaemlékezései mindenképpen hitelesnek értékelhetők. Úgy emlékszik, hogy Anna köztiszteltben álló asszony volt, mindenki az isztiméri szent Anna néven ismerte, és mindenki tudott gyógyító- és természetfeletti képességeiről. Szerre a környékből, főleg Tolna megyéből jöttek hozzá az emberek beteg gyerekeikkel, s Anna a maga készítette orvoságokkal, kenőcsökkel gyógyította őket.

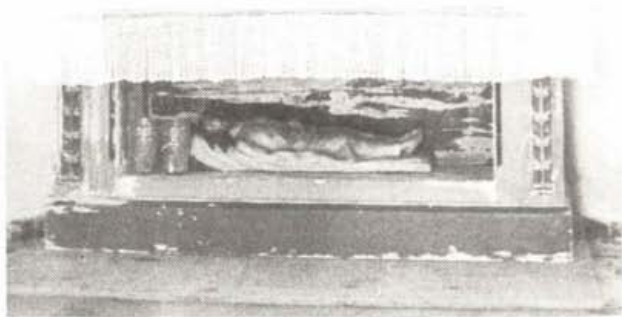
Anna tetszhalott állapotára is emlékszik, az általa hallott elbeszélések szerint is három napig volt tudattalan állapotban, az orvosok már lemondtak róla, de nem temették el, mert meghagyta, hogy fel támadni. Ezzel kapcsolatosan egy rendkívül érdekes adatot közöl, ugyanis leírja, hogy Annát újraéledéséig a bíró és a csendőrség őrizte. Arra is emlékszik Franz Stohl, hogy nagynénje rendszeresen részt vett a csatka búcsún, ahol Jézusról prédikált és mindenki őt akarta hallani. A halottlátásért, tanácsokért és gyógyításért a visszaemlékezők szerint semmiféle fizetséget nem kért. A hozzá fordulóknak önként honorálták tevékenységét pénzzel, illetve naturáliákkal. Mindezt alátámasztják Franz Stohl sorai is. A székesfehérvári püspöki levéltárban több misealapítványról szóló dokumentum található, amelyek szerint Stohl Anna kisebb-nagyobb összegeket ajánlott fel a hozzá forduló halottaiért és ezenkívül jelentős pénzt adományozott egyéb egyházi célokra is. A fentebb már említett, az isztiméri szőlőhegy tövében álló, Jézus Szíve tiszteletére emelt kis kápolnát és a mellette lévő keresztet ő építtette a múlt század végén. Érdemes ezzel kapcsolatban idézni az akkori isztiméri plébános, Janky Ede a fehérvári püspökhöz címzett sorait. A levélből nemcsak a kápolna építéséről, hanem Stohl Anna életéről, egyéniségéről is sokat megtudhatunk.

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Úr! Krisztusban Kegyes Jó Atyám!

Alázatos tisztelettel van szerencsém jelenteni Méltóságodnak, hogy Stohl Anna ezelőtt isztiméri, jelenleg budapesti lakosnő, ki a múlt évben egy kis kápolnát építtetett a melyben Méltóságod kegyes engedélye folytán sz. mise áldozat is mutatottat be a Mindenhatónak, azt tapasztalván, hogy csekély kiterjedése miatt az oda siető ájtatoskodókat befogadni nem képes, arra határozta magát, hogy azt megnagyobbíttatja. Midőn ezen szándékát velem közölte, én azt az ajánlatot tettem neki, hogyha már áldozatot akar hozni azon célból, hogy a kápolna teresebb legyen, úgy sokkal célszerűbb lenne a meglévőt nem megtoldani, hanem inkább egészen lebontani, és helyébe egészen újat és pedig nagyobb kiterjedésűt és igazán kápolna alakút állíttatni. Ő elfogadta ajánlatom és fölkerít az építés vezetésére. Szívesen vállalkoztam a megbízásra, és igyekeztem az volt, hogy Isten nagyobb dicsőségére és Jézus Szent Szívének tiszteletére egy csinos és izléses kis hajlékot állíttathassak fel. A kápolna most már készen áll,

Stohl Anna sírja az isztiméri temetőben, 1990. (Varró Ágnes felvételei)

A kápolna belülről, 1990

szilárd anyagból alkotva és diszesen felékítve, még kis tornyocskával és benne haranggal is ellátva. Az isteni szolgálathoz szükséges mindennemű felszerelés meg van, éspedig megannyi jó minőségű és diszes tárgyak. A jámbor lélek, ki egy isztiméri zsellér embernek a leánya, úgyszólván mindenét föláldozta, hogy az isztiméri zselléreknek is, kik a község felső részén együttlaknak, legyen a közelben kis templomuk, kápolnájuk, hol ájtatosságukat együttesen végezhessek! Most boldognak érzi magát, hogy szándéka megtestesült. Midőn mindezeket Méltóságodnak becses tudomására hozni sietnék, alázattal esedezem, kegyeskedjék megengedni, hogy ezen új diszes kápolnában is a sz. mise áldozat az Úrnak bemutatassék, és egyúttal ezen kápolna általam – ha akadály nem jön közbe – jövő vasárnap vagyis Mária sz. neve ünnepén miután ezt óhajtának a jötevők, megáldathassék! Megjegyzem, hogy előbbi kápolnára tett ötven forint alapítvány erre tétetik át, és úgy nyilatkozott előttem Stohl Anna, hogy míg ő él, nem fog elfeledkezni a kápolnáról, és ha netalán halála bekövetkeznék, akkor is gondoskodik, hogy tehetsége szerint annak fönntartására valami hagyatéka fordíttassék. Midőn tehát kérvésemet megújítanám, mély tisztelettel vagyok Isztiméren, 1894 évi szeptember 4-én Méltóságodnak kézcsókoló engedelmes fia Krisztusban

Janky Ede isztiméri plébános

Az idézett levél jó áttekintést nyújt a kápolna újjáépítésének körülményeiről. A kápolna történetével kapcsolatosan itt jegyezném meg, hogy csaknem száz évvel az újjáépítést követően 1989-ben, az akkor már szinte romokban álló kis épületet ismét rendbehozták Stolmár Jánosné, Nyugat-Németországban élő asszony anyagi támogatásával.

Visszatérve Janky Ede plébános levelére, Annáról szóló sorai arra engednek következtetni, hogy az egyház meglehetősen toleráns magatartást tanúsított földöntúli tevékenységével szemben, tekintettel nagylelkű, egyházi célokat szolgáló adományaira és jótékony cselekedete-

¹Barna Gábor: Mészáros Mihály, a csépai halottlító. In.: Csépa. Tanulmányok egy alföldi palóc kirajzás népeletéből. II. Eger–Szolnok 1982. 335–364. old.

²Székesfejervár 1874. 34., 213. old.